

Helsingborg den 5 oktober 2017

Dnr: Ku2017/01534/DISK

Kulturdepartementet

Enheten för diskrimineringsfrågor

103 33 STOCKHOLM

Yttrande över SOU 2017:60 - Nästa steg? - Förslag för en stärkt minoritetspolitik

Frantzwagner sällskapet deltog vid två möten med utredaren, Lennart Rohdin, under utredningens gång. Vår inledande observation var hur anmärkningsvärt små resurser som tillsatts för en så omfattande utredning. En annan observation är att det i utredningen inte fått i uppdrag att lämna förslag om tillsyn av hur olika aktörer i samhället tillämpar olika regelverk kring de nationella minoriteterna och de nationella minoritetsspråken. Då minoritetsrättigheterna inte är utkrävbara i rättsliga instanser menar vi att frågan om huruvida olika regler på området efterlevs uteslutande avgörs genom den goda viljan hos enskilda tjänstemän. Utan tillsyn och risk för eventuella repressalier för den som åsidosätter att följa exempelvis lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk är lagen i sig fullständigt tandlös, oavsett vilka ändringar som genomförs (se stycke 5.3.2)

Efter genomgång av delbetänkandet finner vi ett stort antal områden som är problematiska för den nationella minoriteten romer och i synnerhet för den grupp inom den romska minoriteten som heter resande. Med anledning av att den nationella minoriteten romer i dagsläget benämns just "romer" och inte "romer och resande", bedömer vi att

användandet av benämningen "romer och resande" skapar förvirring (stycke 3.5.2). Inte minst menar vi att benämningen "romer och resande" kan riskera att leda till att resande felaktigt uppfattas som en etnisk grupp som inte hör hemma inom den världsvida romska minoriteten och inte är en del av den nationella minoriteten romer. Resande den enda grupp inom den nationella minoriteten romer som benämns med sin självbenämning. Vi emotser en översyn av benämningen på den nationella minoriteten romer (12.2). Det grundläggande skälet till att benämningarna "rom" och "romer" tillbakavisas av resande är ingalunda att man uppfattar sig som en del av majoritetsbefolkningen och inte heller i övrigt som icke-rom. På svensk romani, som är de resandes varietet av romani chib, betyder ordet "rom" uteslutande "make" eller "man av romsk härkomst". Samma innebörd gäller för ordet "rom" i samtliga varieteter av romani chib som har långvarig historia i Västeuropa. "Hustru" och "Kvinna av romsk härkomst" heter "romni".

Delbetänkandet lämnar en rad intressanta och tänkvärda förslag, inte minst förslaget om en nystart för uppföljning och samordning av minoritetspolitiken (stycke 5.2). Våra erfarenheter sedan strategin för romsk inkludering lanserades år 2012 är att insatser fokuseras på romska individer och grupper med integrationsbehov och social problematik. Följden har varit att den individ inom den nationella minoriteten romer som är en del av det svenska samhället och saknar integrationsbehov eller social problematik blir förbisedd och osynliggjord. Inte minst förvägras en mycket stor del av den nationella minoriteten romer tillgång till sina minoritetsrättigheter eftersom insatser inriktade mot integration och sociala problem prioriteras klart högre än språkliga och kulturella insatser för att romska individer skall stärkas i sin identitet och undgå ofrivillig assimilering. Vi menar att minoritetspolitiken och frågor som rör den nationella minoriteten romer behöver ha sin upprinnelse i minoritetsstatusens kärna, nämligen de rättigheter som återfinns i de internationella konventioner som minoritetserkännandet grundar sig i. Den integrationspolitik som regeringen idag bedriver istället för minoritetspolitik kan vara bra och hjälpa de individer och grupper inom den nationella minoriteten romer som är målgrupp för just denna politik, men inte oss resande. Vi efterfrågar en politik och ett förhållningssätt från det allmännas sida gentemot den nationella minoriteten romer som tydligare präglas av en renodlad minoritetspolitik och där man beaktar olika romska gruppers olika historia och varje romsk individs och grupps rätt till densamma. Inte minst bör regeringen överväga konsekvenserna av att förbise minoritetspropositionens ställda grundkriterier för den som ska kunna räkna sig som nationell minoritet i Sverige (jfr. stycke 3.1.1 & 12.2 i

delbetänkandet). Vi menar att regeringen idag åsidosätter grundkriterierna och att detta är problematiskt. Vi ställer oss frågande till hur en romsk individ vars historiska band inte sträcker sig tillbaka före sekelskiftet 1800/1900 kan anses uppfylla grundkriteriet om historiska band till Sverige. Vi vill betona att vi inte menar att romska individer som har invandrat efter år 1954, då invandringsförbudet för "zigenare" hävdades, bör förvägras de rättigheter som återges i de av Sverige ratificerade internationella konventionerna.

Vi menar att man från statens sida på ett bättre och seriösare sätt bör bereda romska individer och grupper tillfälle att komma i åtnjutande av sina mänskliga rättigheter, i synnerhet i egenskap av sin tillhörighet till en nationell minoritet. Staten bör överväga huruvida man bör behandla olika grupper inom minoriteten vid separata forum (jfr. stycke 5.2). Det finns inom den nationella minoriteten romer olikheter romska grupper sinsemellan som beror bl.a. på att olika romska grupper historiskt sett har levt och verkat i olika delar av Europa. Olika romska gruppers olika behov är helt eller delvis kopplat till deras respektive historia. En viss romsk grupps historiska band till en viss region har i detta hänseende stor betydelse, inte bara beträffande hur den ifrågavarande gruppen identifierar sig i förhållande till sin romska och icke-romska omvärld utan även beträffande den ifrågavarande gruppens nutida sociala och ekonomiska situation i den eller de regioner där gruppen kan tänkas leva idag. Till detta kommer att olika romska grupper kan ha varit åtskilda från varandra sedan 500-1000 år tillbaka och att de därför idag dels har svårt att i vissa avseenden identifiera sig med varandra, dels inte har samma behov i förhållande till en stats minoritetspolitik. En uppenbar problematik är att behandla samtliga frågor som berör samtliga romska grupper i samma forum. Erkännandet av en folkgrupp som nationell minoritet innebär ett erkännande att folkgruppen ifråga är en del sedan lång tid tillbaka inhemska folkgrupp. Likaså innebär erkännandet av ett språk som nationellt minoritetsspråk ett erkännande av språket ifråga som ett inhemskt språk. Den nationella minoritetens historia är en del av hela landets historia och den nationella minoritetens kultur är en del av hela landets kulturarv. Resande, kale (finska romer) och svenska kalderashromer (svenska romer) har funnits i Sverige sedan före år 1900 och dessa gruppers respektive varieteter av romani chib har talats i Sverige sedan före år 1900. Beträffande dessa tre grupper, deras kulturer, varieteter av romani chib och deras historia finns betydligt starkare och längre historiska band till Sverige än beträffande andra romska grupper. Resande, kale och svenska kalderash skall därför fullt ut anses vara en del av Sveriges sedan lång tid tillbaka inhemska befolkning, inhemska språk, historia och

kulturarv. De romer som har invandrat till Sverige efter år 1900, deras varieteter av romani chib, deras historia och deras kulturer skall – liksom fallet är med resande, kale och svenska kalderash – visserligen även fortsättningsvis vara fullt ut skyddade av gällande internationella konventioner även i Sverige. Dessa romers inte så långvariga närvaro i Sverige ger dock vid handen att de inte kan anses ha samma historiskt starka band till Sverige som resande, kale och svenska kalderash. Detta borde avspeglas i verkställandet av politiken rörande den nationella minoriteten romer och i efterlevandet av relevanta regelverk. Romer som har invandrat till Sverige på 1990-talet kan i egenskap av sin tillhörighet till den nationella minoriteten romer mycket väl vara föremål för integrationsinsatser på arbetsmarknaden, men detta skall inte hämma insatser som syftar till att exempelvis revitalisera resandes varietet av romani chib. Vad vi nu har redogjort för bör även avspeglas exempelvis i utbildning om nationella minoriteter riktad till samhället i stort, i samråd mellan romer och samhällsinstitutioner och i prioriteringar beträffande åtgärder riktade mot romani chib. Enligt vår erfarenhet har det sedan minoritetserkännandet vid sekelskiftet 1900/2000 tillämpats en generaliseringsprincip, innebärande att alla romska grupper alltid skall behandlas likadant i alla frågor oavsett enskilda romska gruppers situation och behov. Detta har skapat en omfattande förvirring bland majoritetssamhällets invånare och dess tjänstemän.

Vi menar att omfattande och kvalitativa kunskapshöjande satsningar, som baseras på forskning och historiska källor behöver genomföras på bred front. I synnerhet inom folkbildningen, bland skolpersonal och elever samt offentliganställda. Inte minst som ett led i att bryta fördomar och bekämpa antiziganismen.

Våra synpunkter

3.1.1 Vad utgör en nationell minoritet och ett nationellt minoritetsspråk?

Vi menar att samtliga former av romani chib bör skyddas av minoritetslagstiftningen då denna grundar sig i internationella konventioner. Dock skall varieteter av romani chib som har långa historiska band med Sverige – det vill säga har talats i Sverige sedan innan

sekelskiftet 1800/1900 – ha en särställning och anses vara en del av det svenska kulturarvet. Dessa bör behandlas inom ett separat forum och erhålla särskilda satsningar.

Som i ett led att ge upprättelse åt 1900-talets politik gentemot romer bör regeringen säkerställa ett reellt efterlevande av ratificerade internationella konventioner och nationella lagar som syftar till främjandet av romers kultur och språk. Regeringen bör vidare tillsätta betydande ekonomiska resurser i syfte att skapa grundläggande förutsättningar för ett reellt förverkligande. Särskilda satsningar bör genomföras mot de former av romani chib och romsk kultur som nästintill försvunnit under 1900-talets politik mot romer i Sverige.

3.5.2. Romer och resande

Vi är kritiska till begreppet "romer och resande", med anledning av att den nationella minoriteten romer benämns "romer". Begreppet "resande" förekommer inte i benämningen på den nationella minoriteten romer, vilket kan leda till den felaktiga tolkningen att resande är något annat än romer. Vi emotser en översyn av benämningen på den nationella minoriteten romer med företrädare för och andra individer tillhörande minoriteten och dess organisationer. Detta med anledning av att ordet "rom" betyder "make" eller "man" på svensk romani och andra västeuropeiska varieteter av romani chib. Begreppet "rom" används inte heller som självbenämning av stora delar av den romska minoriteten i norra, centrala, västra och södra Europa. Begreppet "rom" är således ur många romers synvinkel problematiskt som benämning på minoriteten. Vi är dock tveksamma till en tudelad benämningsmodell liknande den som finns i Tyskland eller Norge (jfr. stycke 12.2). Den nationella minoriteten romer i Sverige är alldeles för heterogen för delas upp enligt tysk eller norsk modell. Därtill finns det kulturellt och språkligt sett gemensamma nämnare romska grupper sinsemellan som talar emot en tudelning av minoriteten.

Vi emotser även en översyn av hur olika grupper inom den nationella minoriteten romer benämns av det allmänna. Den nuvarande indelningen i fem grupper (resande, svenska romer, finska romer, utomnordiska romer och nyanlända romer) grundas på hur länge respektive grupp av staten anses ha funnits i landet. Den romska kulturella och språkliga verkligheten är emellertid annorlunda och det allmännas sätt att benämna romer borde i

så stor utsträckning som möjlig stå i överensstämmelse med romers egna självbenämningar.

3.6.4. Romani chib

Tre varieteter av romani chib – svensk romani, kale och kalderash-romani – menar vi uppfyller grundkriteriet för att räknas som ett nationellt minoritetsspråk. Det vill säga att dessa tre varieteter har långvariga historiska band med Sverige. Svensk romani blev under 2016 föremål för en revitaliseringsinsats, som skulle verkställas av Institutet för språk- och folkminnen. Denna myndighet och själva revitaliseringsinsatsen blev föremål för häftig kritik från den referensgrupp som myndigheten hade engagerat i anslutning till insatsen. Kritiken gällde främst avsaknaden av samråd, men även att insatsen ansågs sakna erforderliga resurser och förutsättningar för att kunna genomföras samt för att myndigheten inte hade resurser eller konkreta planer för vad som skulle ske med resultatet av insatsen, vilken till stor del var tänkt att kretsa kring insamling och dokumentation. Revitaliseringsinsatsen är dock unik i sitt slag. Delbetänkandet innehåller i övrigt en högst blygsam redogörelse över situationen för det nationella minoritetsspråket romani chib. Utredningen behandlar inte heller den allmänna avsaknaden av revitaliseringsinsatser för hotade varieteter samt svårigheterna för minoriteten romers barn att få tillgång till modersmålsundervisning.

Stycke 3.7. Vi tillstyrker utredningens förslag. Mänskliga rättigheter beträffande nationella minoriteter syftar till att individer tillhörande dessa skall kunna undgå ofrivillig assimilering. Minoriteterna skall alltså kunna bevara sin kulturella särart i förhållande till sin omgivning. Rättighetsbärare är emellertid individerna, inte grupperna. Kvinnor skall naturligtvis komma i åtnjutande av sina mänskliga rättigheter. Jämställdhetsmyndigheten måste härvid vara lyhörd och respektera att kvinnor tillhörande nationella minoriteter inte nödvändigtvis delar den etniska majoritetsbefolkningens syn på vad som är jämställdhet. Insatser för ökad jämställdhet för kvinnor tillhörande de nationella minoriteterna måste därför utformas så att de berörda kvinnorna kommer i åtnjutande av sina mänskliga rättigheter som kvinnor utan att behöva ge avkall på sina kulturellt betingade värderingar. Vi vill betona att man från det allmännas sida i detta sammanhang måste bereda kvinnor tillhörande de nationella

minoriteterna reella möjligheter till samråd och inflytande under hela processen. Vi välkomnar även förslaget eftersom det förhoppningsvis skulle innebära att minoritetsfrågorna inkluderas i jämställdhetsmyndighetens ordinarie verksamhet

Stycke 3.8. Vi tillstyrker utredningens förslag. Vi välkomnar en förändring av minoritetspolitiken i förhållande till den romska minoriteten i form av att språk och kultur prioriteras framför andra områden, till skillnad från idag då språk och kultur enligt vår mening får stå tillbaka för andra insatser. Vi välkomnar en utveckling där minoritetsfrågorna bakas in i samhällets ordinarie strukturer.

Stycke 4.1.1. Rättigheter knutna till språk med förvaltningsområden bör även gälla romani chib och jiddisch över hela landet trots att dessa språk saknar egna förvaltningsområden.

Stycke 4.1.2. Vi delar utredningens uppfattning att synnerliga skäl måste föreligga för utträde ur förvaltningsområde. Med hänsyn till enskilda individers intressen bör utträde vara så svårt som möjligt.

Stycke 4.1.4. Vi anser att romani chib och jiddisch får samma rättigheter som samiska, finska och meänkieli. Dock ställer vi oss tveksamma till ett system med statsbidrag som ersättning för kommuner som åtar sig skyldigheter. Mänskliga rättigheter skall implementeras inom ramen för ordinarie strukturer, i synnerhet sådana som i internationella konventioner pekas ut som ovillkorade av statens resurser (jfr. art. 2 i FN:s internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter [IKMPR] samt art. 2 i FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter [IKESKR]). Nationella minoritetsrättigheter torde enligt vår mening vara ovillkorade även i de fall då en viss rättighet i sig är villkorad (t.ex. utbildning i art.13 i IKESKR) eftersom minoritetsrättigheter har en stark koppling till rätten till identitet i art. 27 IKMPR.

Stycke 4.3.2. Vi delar utredningens bedömning. Samråd sker i dagsläget på det allmännas villkor och de som deltar i egenskap av representanter för nationella minoriteter

gör det utanför ordinarie arbete. Om inte representanten för den nationella minoriteten romer får lov av sin ordinarie arbetsgivare att delta i samråd på arbetstid måste vederbörande ta ut semesterdagar eller ta ledigt utan lön. Vederbörande kan in dagsläget inte vara säker på att få ersättning för förlorad arbetsinkomst om hen tar ledigt utan lön för att delta i samråd. Arvodesnivåerna vid samråd varierar starkt. Det är alltså förenat med upppoffringar och ekonomiska risker att representera den nationella minoriteten romer i samråd, eller rättare sagt det kostar att utöva sina mänskliga rättigheter. Detta är fel och det får som konsekvens att många kompetenta personer tillhörande den nationella minoriteten romer inte kan delta i samråd. Omsättningen av representanter för den nationella minoriteten romer kan också förväntas bli avsevärt mindre. Enligt vår mening är det självklart att den som deltar i samråd inte skall gå med förlust. Å andra sidan skall inte hans eller hennes ordinarie arbetsgivare behöva riskera att lida förluster för att eventuellt behöva släppa iväg sin arbetskraft till samrådsmöten. Minoritetsrepresentanterna skall garanteras att inte behöva offra vare sig semesterdagar eller inkomster för att delta i samråd. Kostnaderna skall helt täckas av den myndighet som håller samråd eller på annat lämpligt sätt med allmänna medel och på ett sätt som möjliggör även för icke organisationsanslutna personer att delta i samråden. Därför menar vi att utredningens redogörelse på s. 269 i delbetänkandet om konsekvenser av sitt förslag är felaktig. Samhället måste räkna med ökade utgifter för samråd. Detta är en fråga om minoriteters och deras individers förmåga att ta vara på sina rättigheter.

Beträffande förslaget på sid. 101 är detta otydligt formulerat. Begreppet "representanter" är komplicerat och dess förekomst i författningstexten borde utredas mer. Den som deltar i samråd blir automatiskt – i varje fall symboliskt sett – "representant" för sin nationella minoritet, såvida inte samrådet rör en synnerligen liten grupp människor. Vi välkomnar att man öppnar upp för icke organisationsanslutna personer att delta i samråd. I synnerhet då idén ligger i linje med de internationella konventionerna som framhåller individen som rättighetsbärare.

Stycke 4.3.5. Vi tillstyrker en översyn av statsbidraget och ett ökat sådant. Vi menar att statsbidraget måste vara ställt i förhållande till de reella kostnader bidraget ska täcka som i ett led att stärka minoritetsorganisationernas möjligheter till engagemang.

Stycke 5.2. Vi tillstyrker förslaget. Vår bedömning är att det idag saknas en tydlig och gemensam uppfattning om vad arbete med minoritetsfrågor ska innehålla och vad arbetet ska grundas i. Många tjänstemän saknar kunskaper om minoritetsstatusens juridiska innebörd och vilka specifika rättigheter de nationella minoriteterna bär. Minoritetsstatusen grundar sig i Sveriges ratificering av Europarådets ramkonvention och språkstadga. Delar av minoriteten romer har sedan 2012 varit föremål för satsningar inom strategin romsk inkludering. Strategin har haft fokus på arbete, bostad och skolgång, för de inom den nationella minoriteten romer som har sådana behov. Satsningarna är lovvärda, men hör enligt vår mening till samhällets allmänna arbete med mänskliga rättigheter. Endast ringa insatser av kultur- och språkfrämjande karaktär har genomförts.(jfr. 12.3)

Den problematik som legat i fokus inom strategin romsk inkludering kan inte, enligt vår mening, enbart kopplas till att målgruppen är romer. Målgruppen för genomförande har i stort sett uteslutande varit individer som både är romer och invandrare. Förutsättningar att hävda sig i det svenska samhället är således per automatik lägre än för den inom minoriteten romer med långa historiska band till Sverige (jfr. 3.1.1, 3.1.2 och 12.2). Vi menar att satsningar inom strategin för romsk inkludering har genomförts på bekostnad av att minoritetsstatusens kärnområde, som härigenom har kommit i skymundan. Den grupp inom den nationella minoriteten romer som benämns resande har av naturliga skäl (jfr. 3.1.2) relativt goda möjligheter att hävda sig i det svenska samhället och enskilda resande har som följd - enligt vår uppfattning - i regel inte varit föremål för satsningar inom strategin romsk inkludering. Resandes förmåga att hävda sig i samhället kan dock delvis bero att de flesta resande döljer sin identitet för sin icke-romska omgivning av rädsla för diskriminering och förakt.

Stycke 5.3.1. Vi tillstyrker delvis förslaget om en särskild myndighet för uppföljning, främjande och samordning av minoritetspolitiken. Det finns fördelar med att koncentrera uppföljningen av minoritetsfrågor inom en enda för ändamålet skapad myndighet istället för att baka in minoritetsfrågorna i en redan befintlig myndighets allmänna flora av arbetsuppgifter. En uppföljningsmyndighet bör dock även ha tillsynsansvar. Man skulle kunna tänka sig att befintliga tillsynsmyndigheter (typ JO) annars får tydligare uppdrag att i

sin verksamhet inkludera ett minoritetsperspektiv. Men fördelen med att låta tillsynsansvaret i minoritetsfrågor åvila en myndighet som helt ägnar sig åt minoritetsfrågor är att "minoritetsmyndigheten" förmodligen – eller förhoppningsvis – besitter specialistkunskaper och kompetens som exempelvis JO på grund av sin allmänna inriktning kanske saknar. Det borde även gå att kräva sin rätt i domstol. Det viktigaste i detta sammanhang är den enskildes möjlighet att utkräva sina mänskliga rättigheter.

Stycke 6.2.2. Vi tillstyrker utredningens förslag. Vi ställer oss positiva till begreppet kulturarvsspråk. Vår bedömning är att man öppnar upp för ett stärkande av minoritetsspråken i form av större acceptans av språken i samhället i stort även i den mån språkens talare minskar i antal. Dessutom slår man ett slag för språken som identitetsmarkör även för de personer tillhörande en viss nationell minoritet som inte kan tala sitt minoritetsspråk samt för de personer som vill studera språken men som inte har stora förkunskaper. Vi menar att en dokumenterad långvarig historia i Sverige bör vara grundkriterium för att språkliga varieteter som ska inkluderas i benämningen kulturarvsspråk.

Stycke 7.5. Vi tillstyrker utredningens förslag att att föra in minoritetsrättigheterna i "ordinarie" lagstiftning och ordinarie strukturer. Detta gäller även samtliga liknande förslag i utredningen (jfr. s 16 i utredningen beträffande socialtjänstlagen och skollagen).

Stycke 8.2.2. Vi avstyrker utredningens förslag. Utbildningar är bra, men det föreligger uppenbara risker att uppdragsutbildningar saknar reellt värde på den öppna arbetsmarknaden. Vi menar att man snarare bör satsa på att utbilda personer tillhörande de nationella minoriteterna inom ordinarie utbildningsprogram som finns att tillgå hellre än att skapa särlösningar. Ett alternativ vore eventuellt att ge kunskaper om de nationella minoriteterna och de nationella minoritetsspråken större plats i ordinarie utbildningar. En sådan lösning hänger bättre ihop med utredningens förslag i andra delar om att flytta vissa minoritetsfrågor från minoritetslagen till annan lagstiftning, exempelvis socialtjänstlagen (jfr. stycke 7.5). Uppdragsutbildningars värde är inte jämförbara med exempelvis ordinarie högskole- och yrkesutbildningar. En överhängande risk är att det också medför problem i lönesättning och löneutveckling då det sannolikt saknas referensramar som motsvarar

uppdragsutbildningen. Tillgodoräknade poäng från uppdragsutbildningar är heller inte jämförbara med poäng från ordinarie utbildningar.

Stycke 8.2.3. Vi delar utredningens bedömning om kompetenshöjande insatser och fortbildning av personal i kommuner och offentlig verksamhet. Detta måste då ske under kvalitativa former och baseras på forskning och källmaterial. Om utbildningsmaterialet innehåller missvisande information om nationella minoriteter kommer utbildningens syfte att förfelas.

Stycke 9. Vi anser att det inte finns tillräckligt med kunskap rörande det generella hälsotillståndet bland romer. Minoritetens inre mångfald och dess många grupper medför många olika livssituationer. Rätten till sjukvård och god hälsa är en fråga om mänskliga rättigheter och därmed inte typisk för nationella minoriteter, varför vi är högst tveksamma till att ens väga in hälsofrågor i forum som behandlar minoritetsfrågor. Vår uppfattning är att det inte finns några säkra siffror på huruvida den nationella minoriteten romers generella hälsa är olik hälsotillståndet i majoritetssamhället och dess olika sociala och ekonomiska skikt. Inte minst bedömer vi mörkertalet som stort. I stycke 9.1.1 (s.207) nämns judars trauma från Förintelsen. Många individer ur de romska grupper som har invandrat till Sverige efter 1954 har också fallit offer för Förintelsen och bär därmed på liknande trauman. Vi ställer oss högst frågande till Folkhälsomyndighetens utredning rörande romska flickors och kvinnors hälsa från 2015 (s. 213). Då bilden inte är förenlig med våra erfarenheter och vår romska grupp (resande) ser vi detta som ytterst problematiskt och kränkande. Vi menar att vår romska grupp per automatik blir inkluderad i en felaktig bild, vilket är djupt oroväckande.

Stycke 9.3.1. Vi delar inte utredningens bedömning men vi tillstyrker dess förslag. Vår uppfattning utifrån våra erfarenheter är att svensk sjukvård på senare år fått sämre tillgänglighet. Det är dock kopplat till sjukvårdens struktur och har inget med minoriteters rättigheter att göra. Vi ser emellertid att nationella minoriteters ställning i samhället eventuellt kan stärkas av att minoritetsrelaterade frågor kommer till uttryck inte bara i minoritetslagen, utan även i andra mer allmänna författningar. Detta måste dock hanteras på så sätt att resultatet inte blir att man understryker att nationella minoriteter är en mer

problematisk grupp än majoritetsbefolkningen, vilket vi menar skulle vara missvisande och kränkande.

Stycke 9.3.3. Vi avstyrker utredningens förslag. Vi ställer oss frågande till på vilket sätt sjukvården ska kartlägga de nationella minoriteternas hälsa. Etnisk registrering är förbjuden enligt lag och vi är högst tveksamma huruvida vårdpersonal ska fråga om patienternas etnicitet eller inte.

Stycke 10.2.2. Vi tillstyrker utredningens förslag. Vi menar att det finns omfattande brister i satsningar gentemot romani chib. Såväl insatser som resurser är knappa. I arbetet med romani chib kan ett språkcentrum kan vara ett steg i rätt riktning. Dock måste tydliga mål vara bestämda i samråd med personer representerande varje varietet av romani chib för sig. Det är av yttersta vikt att arbetet anpassas utifrån behov och förutsättningar samt att olika romska grupper får egenmakt över sin varietet av romani chib. Ett villkor för inrättandet av ett språkcentrum bör vara att man som ett led i språkutveckling och bevarande bedriver gränsöverskridande utbyte för de varieteter som även talas utanför Sverige.

Stycke 11. Kunskapshöjande och synliggörande åtgärder

Vi välkomnar åtgärder som synliggör och höjer kunskapen om de nationella minoriteterna. Vi menar att den nutida bilden av den svensk-romska historien innehåller omfattande brister. Mycket litet av den svensk-romska historia som idag skrivs och berättas är i sig grundat på källmaterial och dokumentation, vilket är djupt problematiskt, inte minst utifrån ett kunskapshöjande perspektiv. Därav föreligger omfattande behov av kvalitativa åtgärder baserade på forskning och källor.

Stycke 11.2. Vi delar utredningens bedömning. Vi menar att man måste tydliggöra romani chibs status som nationellt minoritetsspråk. Vår uppfattning är att romani chib ofta uppfattas som ett invandrarspråk. Dokumentärer och utbildningsprogram måste

kvalitetssäkras genom tydligare källkritisk granskning av arbetsmaterial. Vi menar att dagens satsningar i stort begränsar sig till nyhetsbevakning. Minoritetserkännandet bygger på lång historia i landet och vi bedömer att romer generellt uppfattas som individer som inte förstår svenska utan behöver nyheter på modersmål. Inga sändningar riktas mot en vuxen publik på vare sig svensk eller kale romani (finsk romani), som är varieteter som talats i det historiska Sverige sedan 1500-talet. Ytterligare satsningar på romani chib måste till så att program med annat innehåll än nyheter sänds i större utsträckning.

Stycke 11.2.1. Vi delar utredningens bedömning.. Vår uppfattning är att journalisters okunskap om romer snarare stärker än motarbetar antiziganismen och fördomar mot romer . Den desinformation om romer som når den breda allmänheten via medier är en stor bov i dramat beträffande förekomsten och spridning av antiziganism. Liksom beträffande lärarutbildningen bör journalistutbildningen kvalitetssäkras så att inte utbildningens resultat blir ökad desinformation om nationella minoriteter. Vi anser även att andra yrkesgrupper i samhället bör genomgå liknande utbildningsinsatser.

Stycke 11.2.2. Vi är positiva till förslaget. Vi menar att flera tidigare produktioner hos SVT och UR har uppvisat omfattande brister och innehållit en mängd faktafel. Tydligare riktlinjer måste formuleras tillsammans med ett krav på att produktioner ska genomgå källkritisk granskning. Vi menar också att man bör inrätta en egen redaktion för den nationella minoriteten romer. Även tydligare riktlinjer om vilka varieteter av romani chib som ska sändas bör tas fram. Hittills har sändningar för en vuxen publik skett på varieteter av romani chib som är otillgängliga för resande

Stycke 11.3.1. Vi tillstyrker utredningens förslag. Vi välkomnar en revidering av befintligt skolmaterial om den nationella minoriteten romer. Vi anser att befintligt skolmaterial innehåller både ett stort antal faktafel och samtidigt osynliggör den grupp inom den nationella minoriteten som kallas resande. Kvalitativa läromedel som baseras på källmaterial och dokumentation måste tas fram i samråd med experter på svensk-romsk historia.

Stycke 11.3.2. Vi tillstyrker utredningens förslag. Bra med kunskapskrav i examensmålen för lärare, men effekten av förverkligande av idén är beroende av att kunskaperna som lärarstudenter tillgodogör sig är korrekta. Vi stödjer förslaget med anledning av att lärare som undervisar elever måste ha erforderliga kunskaper för sitt arbete. Vi menar att kvalitativa kunskapshöjande läromedel för lärare bör sättas samman som i ett led att rikta insatser. En lärarhandledning till läromedel bör skapas tillsammans med läromedel enligt ovanstående förslag.

Stycke 11.3.3. Vi tillstyrker utredningens förslag och understryker att utformning av samt innehåll i olika läromedel bör tas fram genom samarbete med de nationella minoriteterna, som i ett led att säkerställa kvalitet och överensstämmande innehåll.

Stycke 11.4.4. Vi tillstyrker utredningens förslag och menar beträffande den nationella minoriteten romer att man i nämnda myndigheters uppdrag klart måste väga in minoritetserkännandets grundkriterium i de fall man berör historia och kultur för tiden före år 1954.

Stycke 11.4.5. Vi avstyrker utredningens förslag om den 29:e september som flaggdag och som "resandefolkets dag", i synnerhet som benämningen "resandefolket" bidrar till än mer begreppsförvirring. Den 29:e september 1512 ägde den första kända dokumentationen av romani-talande människor i samtida Sverige. Idén om flaggning på nationella minoriteters dagar är god. Vi menar att den 29 september kan belysas för dokumentationen i sig, men inte som "resandefolkets dag". Den 8 april högtidlighålls till minnet av en kongress i London 1971, där dock inte samtliga romska grupper deltog. Vidare måste man ha i åtanke att den 8 april emellanåt sammanfaller med påskdagen, som är allmän helgdag och flaggdag. Det vore olyckligt om en nationell minoritets flaggdag kolliderade med en allmän helgdag eller flaggdag. I sådana fall måste minoritetens dag ge vika eller så måste den andra dagen göra det. Inget av dessa bägge scenarier är av godo. Frågan bör lösas så att både den internationella romadagen och påskdagen kan uppmärksammas på ett lämpligt sätt, även om de sammanfaller.

Stycke 12.2. Vi tillstyrker utredningens förslag. Benämningen "romer" antogs av staten i samband med minoritetserkännandet år 2000. Tidigare staten benämningarna "tattare" och "zigenare", trots att romer uppfattade dessa benämningar som negativa. Sveriges samtida romska gruppers självbenämningar har varit kända i exempelvis svenska uppslagsverk sedan senast 1890-talet. Ordet "rom" betyder "make" eller "man av romsk härkomst" på svensk romani, men också på de varieteter av romani chib som har långvariga historiska band till Västeuropa. Den grupp inom den nationella minoriteten romer som kallas resande är en av de många romska grupper i norra och västra Europa som inte använder begreppet "rom" som självbenämning. Av denna anledning är begreppet "rom" problematiskt som benämning på hela den nationella minoriteten romer. Direkta paralleller kan dras till den romska grupp i Tyskland som kallas sinti. Resande är tillsammans med kale – finska romer – den romska grupp som har de absolut längsta historiska banden till Sverige (jfr.3.1.2). I detta sammanhang måste man dock hålla i åtanke att det saknas lämpliga benämningar som kan användas om hela den nationella minoriteten romer. Begreppet "rom" har sin styrka som allmän benämning på romer i det att den är numera är inarbetad i det allmänna medvetandet. Vi befarar att ett benämningsbyte skulle ställa till med förvirring i olika sammanhang. Samtidigt förekommer det redan idag en omfattande begreppsförvirring med inkonsekvens rörande benämningen av resandes, som ibland kallas såväl "resanderomer" som "resandefolket". En översyn av den nationella minoritetens samlingsnamn bör gå hand i hand med en översyn av hur minoritetens inre mångfald skall komma till uttryck på bästa sätt (gruppindelning) samt hur olika grupper inom minoriteten skall benämnas. Svensk romani är föremål för återkommande ansträngningar från vissa aktivister och myndigheter att byta namn till resanderomani, vilket vi menar är felaktigt, i synnerhet eftersom språkets vetenskapliga namn är "svensk romani"(jfr. 3.6.4). En översyn beträffande benämningen på en nationell minoritet och ett nationellt minoritetsspråk kräver att individer tillhörande minoriteten eller talare av språket måste beredas tillfälle till seriösa och verkliga samråd med möjlighet till inflytande.

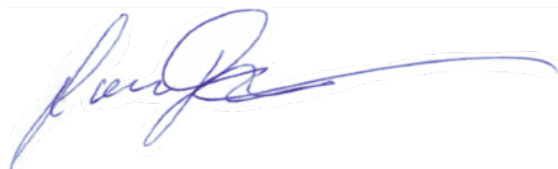
Stycke 12.3. Vi tillstyrker utredningens förslag. Vi menar att en överhängande del av de varieteter av romani chib som idag talas i Sverige historiskt sett har talats utanför Sverige.

Många varieteter är också föremål för omfattande nationell lingvistisk forskning i de länder de har långa historiska band till. Svensk romani har historiskt sett enbart talats i det historiska Sverige och har under århundraden sammanflätats med det svenska språket. Svensk romani är i ett akut behov av långsiktiga språkbevarande insatser i Sverige.

Stycke 12.5. Vi tillstyrker utredningens förslag att ge Institutet för språk och folkminnen (ISOF) ett tydligare uppdrag rörande svensk romani. ISOF uppvisar idag omfattande brister i arbetet med romani chib. Myndighetens arbete fokuseras i stort sett på ett snävt urval av till Sverige relativt nyligen inkomna varieteter av romani chib. Det saknas språkvårdare som är naturliga talare av de varieteter av romani chib som har talats i landet före sekelskiftet 1800/1900.

Stycke 12.6. Vi delar utredningens bedömning. Hanteringen av försoningsarbetet med anledning av övergrepp och kränkningar bör förbättras.

Stycke 12.7. Vi delar utredningens bedömning. Egna institutioner behövs, men deras struktur och roll måste utredas noggrant för att garantera att institutionerna gynnar både de nationella minoriteterna och samhället i stort samt för att garantera långsiktighet och god kvalitet i institutionernas arbete. Man bör avvakta och se vad regeringskansliets utredning om ett nationellt centrum för romarelaterade frågor resulterar i. Det eventuella inrättandet av institutioner för de nationella minoriteterna måste ske i samråd med minoriteterna, som också bör få inflytande i processen.

JON PETTERSSON
ORDFÖRANDE

HANS GYLLENBÄCK
SEKRETERARE